
AZ ORSZÁGOS RABBIEGYESÜLET

HAVI KÖZLÖNYE

Szerkeszti Dr. NEUMANN EDE.

Előfizetési ára évi 6 korona. Az egyesület tagjai a tagsági díj fejében kapják.
A kéziratok és előfizetési díjak a szerkesztőhöz küldendők.

A községkerületi elnökök emlékirata.

Uj korszak hirnökeként köszöntötték országszerte azt a ministeri leiratot, mely a községkerületi elnökök gyűlésétől véleményadást kért arról, hogy mily intézkedéseket és mely eljárást tart célravezetőnek az izrael. hitfelekezet egységes szervezetének megalkotását tárgyalni hivatott izrael. egyetemes gyűlés egybehívása végett.

Négy évtized csalódásai és meddő küzdelmei után első biztató jele annak, hogy a magyar zsidóság elárvult ügye magára irányította a kormány figyelmét és hogy komoly szándékában van felvenni fonalát ott, a hol az a megújhodott Magyarország egyik legnemesebb vezérének kezdeményezése után megszakadt.

Erre a ministeri leiratra megadja a feleletet az az emlékirat, melynek méltatását nemcsak rendeltetése, hanem tartalmának sulya, a benne megszólamló igazságok értéke kötelességünkké teszi. Mert nem szürke hivatalos okirat van előttünk, mely megvonulva az elintézendő ügy keretében, beéri azzal, hogy higgadtan és a körülményeket mérlegelve, megadja feleletét a felvetett kérdésre, hanem *történeti* jelentőségű dokumentum, melynek minden sora a felekezet nagy érdekeit gondosan óvó szerzőjének hatalmas ingeniumára vall. Tisztán látja a történeti alakulásokat és a maguk valója szerint itéli meg azokat; a multnak jelenségeit bírálva, irányokat szab és célokat állit a jövőnek; feltárva a hibákat, rámutatva a botlásokra, az akarva vagy nem akarva ütött sebekre, a gyógyítás eszközeit kínálja. Teljes tudatában van az ügy nagyságának és a hozzá való szeretetnek egész erejével felelősségre vonja és megtérésre inti azokat, a kik vétettek ellene. Ha az *igazság* érvénye még felfüggesztve nincs, ez az okmány hivatva van történeti *mozzanattá* válni és diadalra vinni azt az eszmét, a melyért legjobbaink hevülnek.

Az emlékirat bevezető része a kongresszus óta letünt négy évtizednek sivar képét rajzolja. A mi ebben az idő-zakban kialakult, semmiképpen sem

méltó az ország vallásügyi politikájához, mely felekezetünket alaptörvénynyel a történelmi egyházak sorába felvette. A végrehajtó hatalom darabonként elvonta tőlünk azt, a mit a törvényhozás a nemzet akaratából a hitfelekezet közjogi állása érdekében megadott és a következetesség hiánya hatástalannokká, sőt bizonyos tekintetben károsokká tette azokat a kezdeményezéseket is, a melyek a helyzet javulásának reményeit keltették. Ezen az ingoványos talajon tehát meg nem maradhat a magyar zsidóság ügye, jogi és erkölcsi érdekei nem lehetnek tovább a rendszertelen intézkedések tárgyai és az államilag védett pártos visszavonás martalékai.

A zsidó felekezetnek az államhoz való jogviszonya csak azon a jogalapon rendezhető, a melyen ebben az országban a bevett vallásfelekezetek állanak.

Az *egységes szervezet* megalkotása a rendezésnek egyetlen módja, erre pedig az egybehivandó *egyetemes gyűlésben* szervesen megnyilatkozó felekezeti *összakaratt* van hivatva.

Törvényeink csak egyetlen zsidó hitfelekezetet ismernek, minthogy pedig ez a törvényesen bevett felekezetek sorában foglal helyet, tőle egyházi, oktatási és jótékonyági ügyei tekintetében a törvény és az állami felügyelet korlátai között gyakorlandó önrendelkezési jogot megvonni nem lehet. Ezt a jogot pedig egyetemes gyűlés utján gyakorolta a múltban és kell, hogy gyakorolja ezután is. Minden a magyar zsidóság egységének megbontására irányuló törekvés a zsidó felekezet jogviszonyait szabályozó törvényekbe és magának a zsidóságnak felfogásába ütközik. Ugyanazok a különbségek, a melyek a vallásos élet és a belső közigazgatás rendje tekintetében az egyes hitközségek között a jelenben tapasztalhatók, fennállottak, sőt még szembeszökőbbek voltak négy évtizeddel ezelőtt. És az *egyetemes gyűlésen* mégis képviselve volt az *egész magyar zsidóság*. Senki sem vonta kétségbe a felekezet egységét és ennek a gyűlésnek jogkörét. Csakis az izraeli vallásfelekezet képviselőiből alkotott újabb egyetemes gyűlés változtathat tehát a jogfolytonosság elvénél fogva azon a szervezeten, melyet a kongresszus megállapított, kizárólag az egész felekezet törvényes képviselőinek csorbíthatatlan joga, hogy a főfelügyeleti jog korlátai között megállapítsa azt a szervezetet, melyben feladatait teljesíteni akarja.

Íme az alap, melyet megdönteni nem lehet. Hogy letértek róla, végzetessé vált hitfelekezetünkre, megakasztotta fejlődésében, megbénította erejét, bonyodalmakat és jogbizonytalanságot idézett elő, az állami közegeket pedig sérelmes beavatkozásra és hihetetlen intézkedésekre készítette. „A mit negyven esztendei kormányzat felekezetünk ellen vétett, az nemcsak annak, hanem a hazai állami igazságszolgáltatás történetének is szomorú fejezete.”

Ezeknek megállapítása után áttér az emlékirat az egybehivandó második egyetemes gyűlés feladataira. Kifejti mindenekelőtt, hogy annak köréből mi *zárandó* ki. Kirekesztendő minden oly anyag, mely esetleg a vallás- és lelkiismereti szabadság elveire való hivatkozás vagy más ürügy mellett *ellen-*

téteket fejleszthetne. Hitelvek és vallástanok nem lehetnek tanácskozásainak tárgyai. Vallási és szertartási kérdések már az első kongresszusból is ki voltak zárva. Egybehívója ezt világosan ki is mondotta megnyitó beszédében, kijelentvén, hogy e kongresszus a kormány által csupán az izraelita vallástestületek *külső szervezetének és hatáskörének megállapítására és a közoktatás rendezésére hivatván össze, a hitelvek és vallástanok tanácskozásának tárgyát nem képezik.* A működése elé állított ezt a nagyon is üdvös, sőt mulhatatlanul szükséges korlátot a kongresszus nem is lépte át. Ezért nem teljesítette azok óhaját, a kik a hitközségek szervezési szabályaiba felveendőnek mondták azt a kijelentést, hogy a *sulchan áru*ch alapján állanak, sőt okulva azok törekvésein, a kik *vallásos* kérdéseket iparkodtak felhasználni arra, hogy zavart és ellentéteket idézzenek elő, a jövőre nézve is kövendő szabályul állította fel annak a korlátnak fentartását.

Csak a felekezeti alkotmányra és a külső szervezetre tartozó ügyek lehetnek az egyetemes gyűlés tanácskozásainak, hozandó határozatainak és alkotandó szabályainak tárgyai. Ilyenek „a hitközségek kategóriáinak megállapítása, egymáshoz való jogviszonyuk meghatározása, a különböző hitközségek kritériumai, ehhez képest alakuló hatáskörük, a tagok jogai és kötelességei, a felekezeti anyakönyvvezetés, az igazgatás módjai, az adózásra, kezelésre vonatkozó általános szabályok, a lelkészek és hitközségi hivatalnokok jogviszonyai, a hitközségek autonomiájának kerületi körei, a felekezeti képviselet módjai, a bíráskodás és fegyelmi rendelkezések, a felekezeti oktatással összefüggő ügyek, a lelkészek és hitközségi alkalmazottak nyugdíjintézetének szervezése, özvegyeik és árváik ellátásának kérdése, a hitközséggel kapcsolatos egyesületi és jótékonyági szolgálat, a közalapnak a felekezet intézményei közé való felvétele és növelésének eszközei, az országos izr. iskola-alap és egyéb a felekezetet érdeklő alapok iránti intézkedés.“

Rendkívül gazdag program. Minden egyes tárgya felekezeti életünkbe mélyen belevágó kérdésekkel, nagyjelentőségű érdekekkel van kapcsolatban. Valamennyien olyanok, a melyek a *lelkiismereti szabadság minden érintése nélkül* intézhetők el, a melyekkel a legkülönbözőbb vallásos felfogásoknak hódoló egyének *elveik megtagadása nélkül* foglalkozhatnak, a melyeknek tárgyalása a magyar zsidóság minden pártárnyalatára nézve egyaránt sürgős.

Ott vannak mindazok a kérdések, melyeknek megoldása a magyar rabbikar régi óhaja, a melyek Egyesületünknek is kijelölték tevékenységének egyik főirányát, a melyek szolgálatában ezek a lapok is munkálkodni iparkodnak. Ezeknek a kérdéseknek a kellő megoldása a magyar zsidóság nyugodt és biztos fejlődésének, hitközségeink békéjének, intézményeik felvirágzásának alapfeltétele. Csak attól várható a felekezet nagyon is megrendült tekintélyének helyreállása és — hogy most már a rabbikar érdekeire is rámutassunk — *lelkészeink helyzetének javulása, sérelmeik megszűnése, működésük eredményének biztosítása.*

Ha a papság érdekei nem volnának azonosok az egész felekezetével, ha

erkölcsi és anyagi helyzetének javítása nem jelentené egyszersmind azoknak a magas céloknak az előmozdítását, a melyeknek szolgálatában áll, nem volna illő bárhol is az ő igazait homloktérbe állítani akkor, midőn az egész felekezet életét érintő nagy feladatokról van szó. De minthogy működésünk elfogulatlan szemlélői és ellenérzéstől ment bírálói nem tagadhatják meg tőlünk annak az elismerését, hogy tevékenységünk minden mozzanatában, minden munkánkban és törekvésünkben a reánk bízott szent ügyhöz való önzetlen szeretet, a magyar zsidóság magas ideáljaiért való rajongás tükröződik, e lapokban rá szabad mutatnunk az egybehivandó gyűlés ama feladatainak jelentőségére, a melyek a lelkeszi kar munkásságával és érdekeivel *szorosabb* kapcsolatban vannak.

Nagy erkölcsi vivmányt látunk abban a körülményben, hogy az emlékirat szerzője, a ki a multban is minden alkalommal tanujelét adta annak, hogy megbecsüli a papság munkáját és meleg szeretettel karolja fel azok érdekeit, a kiknek bántó mellőzése szinte principiumává lett egy egész nemzedéknek, most, midőn egy történeti pillanatban a magyar zsidóság nevében szól ahhoz, a kitől felekezetünk egész jövőjére kiható intézkedéseket várunk, a teljesítendő feladatok sorában kellő figyelemben részesíti azokat, a melyek a rabbikart legközelebből érintik. Es bármi legyen is az emlékirat hatása annak az egyetemes célnak a szempontjából, a melynek szolgálatára hivatva van, mi hálás elismeréssel köszöntjük, mert azt hisszük, hogy a rabbikarnak benne kifejezésre jutott megbecsülése korigálni fog bizonyos sértő felfogásokat, a melyek különösen kongresszusi hitközségekben lábra kaptak. Nem lehet üdvös eredmény nélkül, hogy az emlékirat két helyen is élesen megkülönbözteti a lelkeseket a hitközségek szolgálatában működő más egyénektől, a kiket, ha kifogás alá nem esnek, mi is tisztelünk, becsülünk, a kiknek munkáját méltányoljuk, boldogulását és megelégedését melegen óhajtjuk, papi hivatásunk és méltóságunk nevében mindazonáltal erélyesen tiltakozva az ellen, hogy gyülekezeteink *lelki vezéreit* a „hivatalnokok“, vagy „alkalmazottak“ neve alatt összefoglalják a templomban vagy az adminisztrációban működő személyzet mindenféle tagjaival.

Az egybehivandó gyűlés feladatainak megállapításához kapcsolódik annak az eshetőségnek a jelzése, hogy a lefolyt negyven esztendő tapasztalatai az első kongresszus szabályainak a módosítását, sőt egészen új szabályok alkotását vonhatnák maguk után. Sem a felekezet, sem a vallás szabad gyakorlatát törvénnyel biztosító állam nem gátolhatja meg vallásfelekezetünk autonom szervezkedésébe belenyugodni nem tudó hittestvéreinket abban, hogy tőlünk elszakadva, a mieinktől különböző vallási tételek alapjára helyezkedjenek és más nevet viselő hitfelekezetben találják meg üdvüket. A felekezet csak azt óhajthatja, hogy ez a szakadás, a melyre semmi ok és jogcim nincs, „nyilt akarattal, az ország színe előtt, a *felelősség és következmények teljes tudata mellett a felekezet egyetemes gyűlésében, a történet ítélőszéke számára éretl formában történjék*. De nem hihetjük, hogy csakugyan meg-

volna az akarat és képesség annak az egységnek a megbontására, a mely eddig sehol a föld kerekéségén meglazítva nem volt és hogy csakugyan elszakadni akarnának tőlünk azok, a kik az *isteni kinyilatkoztatáson alapuló hitünkben velünk egyek és a kik azokat a kritériumokat megjelölni nem tudják és meg nem kísérlik*, a melyek az ő vallásukat megkülönböztetik a miénktől. Csak *kormányrendeletekre* hivatkozhatnak azok, a kik az elszakadást hirdetik. Az ilyenek azonban nem lehetnek az új vallásfelekezetek alapításának forrásai. Legkevésbé pedig alkalmas erre a Lukács-féle 102284/1905. sz. rendelet, mely különben is önmagában hordja az enyészet csiráit, kijelentvén, hogy érvénye csak addig áll fenn, „mig hazánk izraelitáira vonatkozólag az országos autonomia megfelelő módon közmegegyezésre létesíthető nem lesz, vagy a vallás- és közoktatásügyi királyi kormányzat az orthodox izraelitákat érdeklőleg más rendelkezéseket nem teszen“ és minden félreértést kizáró módon hangsulyozza, „hogy törvényeink, noha a szervezetek többféleségét nem gátolják, *csak egy izraeli. a hitfelekezetet ismernek*, minél fogva ezzel ellentétes értelmezésre az orthodoxok új szabályzata sem szolgáltathat új alapot.“

A Lukács-féle rendelet tehát a felekezet ügyeinek folyamatba tett rendezésénél figyelembe nem jöhet, mint jogalapító előzmény számba nem vehető. Csak maga a zsidóság dönthet a felett, hogy egy vagy több felekezeti szervezetben éljen-e, erre vonatkozó elhatározását neki magának kell megfelelő módon nyilvánítania. Az egyetemes gyűlés lesz tehát hivatva megalkotni a felekezet szervezetét, mely, így kívánják fontos felekezeti és állami érdekek és így parancsolja a felekezetben eddig kifejezésre jutott közfelfogás, csak is *egységes* lehet. „A felekezet körén belül az elszakadás vallási jelleget soha nem öltött, a hit kérdésévé sohasem formálódott, hanem részben pártoskodáson, részben kulturális motivumokon fejlődött és téves állami intézkedéseken öregbedett.“ A felekezetben észlelhető, soha meg nem cáfolt jelenségek mutatják, hogy annak széttagolása vallási vagy erkölcsi jogosultsággal nem bír. Alaptörvényeink igazságos végrehajtása és egyéb törvényeink helyes alkalmazása mellett ez merő lehetetlenség is. De még ha az a felfogás emelkedhetnék is érvényre, hogy a magyar zsidóság több szervezetre oszoljék, a szervezkedés kérdése a *hitfelekezet egységét* sem általában, sem az államhoz való viszonyában nem érintheti.

Az egyetemes gyűlés egybehívásának módjára nézve az emlékirat azokra az intézkedésekre utal, a melyeket az első kongresszus képviselői alkottak és a király ő Felsége jóvá is hagyott. Ezek értelmében a gyűlés a vallás- és közoktatásügyi miniszternek ő Felsége elé terjesztendő bejelentése után a kerületi elnökök gyülekezete által az első kongresszustól alkotott választási szabályzat szerint hivandó egybe. De kijelenti, hogy a kerületi elnökök a béke érdekében és a jogfolytonosságra alapított elvüket és álláspontukat egyéb vonatkozásokban teljes mértékben fentartva, abba is belenyugodnának, hogy a miniszter maga hívja egybe a kongresszus választási szabályzata alap-

ján a gyűlést. Csak azt tartja kívánatosnak, hogy az egybehíváshoz ne csak a királyi hozzájárulást, hanem a törvényhozás feihatalmazását is kérje ki, nehogy az első kongresszus után tett tapasztalatok ismétlődjenek. Ha pedig a törvényhozásnak ez előzetes intézkedését kikérni hajlandó nem volna, a gyűlés egybehívásával egyidejűleg jelentse ki, hogy az ezen gyűlés által alkotandó szabályzat nemcsak az 1868–9. évi kongresszus határozatai és szabályai szerint a főfelügyeleti jog korlátai között jóváhagyatni, hanem utólag törvényesíttetni és az egységesen szervezett izraelita hitfelekezet önkormányzati joga becikkelyeztetni fog.

Záró szavában a nagy értékű, a felekezet ügye iránt való meleg odaadástól sugalt, államférfiúi bölcsességtől és az igazság erejétől áthatott, tartalmi és formai tökélyeinél fogva magasan kiemelkedő okirat annak a reménynek ad kifejezést, hogy a mennyiben az egyetemes gyűlés egybehívására vonatkozó legfelsőbb elhatározásban kimondatnék, hogy az egyetemes gyűlés az izraelita vallás törvényeinek és szertartásainak kérdéseivel nem foglalkozhatik és hogy az egyetemes gyűlés által szervezett felekezeti képviselői közegek a jövőben sem avatkozhatnak az egyes hitközségek által szabad tetszésük szerint berendezhető és igazgatható vallási és istentiszteleti intézményekbe, hitfelekezetünk ügye az összes érdekelt tényezők megnyugvására fog elintézést nyerni. Ehhez a reményhez pedig az az ünnepélyes ígéret társul, hogy a kerületi elnökök, a kiknek nevében az emlékirat szól, áldozatokkal is oda fognak hatni, hogy az ellentétek és félreértések megszűnjenek, hogy a kölcsönös testvéri bizalom helyreálljon és hogy a hazai izr. hitfelekezet alkotmánya hazánk és vallásunk nemzeti és erkölcsi javára *a lelkiismereti szabadság, az igazság, béke és szeretet szellemében kiépüljön*. Az emlékiratot Mezei Mór orsz. izr. irodai elnök mint a gyűlés elnöke és szerzője, dr. Mezey Ferenc orsz. izr. irodai titkár mint a gyűlés előadója irták alá.

A rabbik tudományos működése és egy zsidó közkönyvtár.

Az orsz. rabbiegyesület utolsó közgyűlésének a napirendjén számos tárgy szerepelt, melyeknek — a talmud nyelvén szólva — az volt a közös oldaluk, hogy sok pénzt igényelnek. Nemcsak a nyugdíjintézet létesítéséhez kell rengeteg összeg, hanem a vándorkoldulás megszüntetéséhez is. Sőt a meg nem szüntetéséhez is, mint kartársaink egyenként és összeségükben sürűbben tapasztalták és tapasztalni fogják. A többi ügyet nem sorolom fel, tudjuk mindnyájan, hogy a legköltőibb tervek prózai (pénzügyi) okokon feklenek meg. Ez a szép világ így lévén berendezve, oly eszmét akarok felvetni, melynek megvalósításához csupán az kell, a miben a rabbik többsége bővelkedik — buzgalom. E mellett az eszme hatásaiban bármely más eszmével vetekedik, sőt merem állítani, hogy valamennyit tulszárnyalja.

Véglegesen letűnt az a patriarchális kor, midőn a község a rabbtól

nem kívánt egyebet, mint hogy „ne mozduljon ki a halákha négy rőfjéből“ és ennek az ismert két szombaton nyilvános tanujelét adja. A prédikáció, a hitoktatás, sőt a rendszerint megkövetelt társadalmi tevékenység is a talmud és irodalma körén kívül eső sok mindenféle ismeretet kíván. A zsidó irodalom köre is tetemesen bővült és minden rabbi érzi nemcsak a szellemi munka bővülését, hanem az ehhez szükséges irodalmi eszközök megszerzésének nehézségét is. A nagyobb városokban, melyek kulturcentrumok, a világi irodalom némeiy termékeihez a rabbi még hozzájuthat, de a zsidó irodalomnak a főváros kivételével hazánkban sehöl sincs nyilvános könyvtára. Rosszul mondtam, a főváros sem kivétel, mert itt sincs közkönyvtár, hanem csupán egy „intézeti“ könyvtár. Ez pedig az ily cétra szükségelt külön munkaerők és anyagi eszközök elégtelensége folytán a legbuzgóbb igyekezet és a legmesszebb menő előzékenység mellett sem képes az országban fokozódó igényeket kellően kielégíteni. Ez nem is rendeltetése.

Nincs tehát más út, mint az, melyre a külföld — Bécs, Prága, Berlin, Frankfurt s mások—lépett: zsidó közkönyvtár felállítása. Ezt az eszmét a Magyar Zsidó Szemlében egy ízben már felvettem, de nem akadt megfelelő pártfogója. Ezen nem csodálkozom — prózai okokon mult. De a mi az egyes vagy egyesek erejét meghaladta, azzal egész testület még megbirkózhatik. Ilyen testület az ORE, vagy még szélesebb kör: az ország összes rabbijai. Hiszen könyv kölcsönvételére — tapasztalatból beszélek — azok a rabbik is rászorulnak, kik ezidőszerint az ORE-nek még nem tagjai. Közcél, általános érdek lévén, remélhető, hogy az összes körök — és ezekhez nemcsak rabbik, hanem más érdeklődők is tartoznak — az ügy szolgálatába állanak, már csak azért is, mert „érdekelt felek“. De akár átalakul az érdekeltség tevékeny érdeklődéssé, akár nem, az ORE kezébe veheti az ügyet és sikerre vezetheti.

Nagy vonásokban meg is mondhatom, hogy mikép. Az országban laikusok birtokában még igen sok héber és egyéb zsidó könyv hever, melyekkel, mint az évek folyamán számos ízben meggyőződtem, nem tudnak mit kezdeni. Kegyelettet őrzik ezeket a tulnyomólag családi örökségeket, de nem használják, tudásuk, helyesebben nemtudásuk folytán nem is használhatják. Ha volna központ, a mely ezeket a könyveket gyűjtené és közhasználatra való átengedés folytán mintegy újra felélesztené, számos birtokos készséggel válna meg e természetü könyvállományától. A rabbik felvilágosítólag hatnának ez irányban, úgy hogy rövid időn belül elég tekintélyes rabbinikus és liturgiai könyv-állomány gyűlne össze. Hungaricák hasonló módon és a szerzők jóvoltából szintén könnyen volnának összehozhatók. A magyar szerzők kétségtelenül jövőben is beszolgáltatnának egy-egy „köteles példányt“. Ha Chasanovitz egymaga néhány évi buzgalommal Jeruzsálem számára tudott 10,000 kötetet összetoborzani, tudnának az ország rabbijai 5000-et összehordani. Ez ugyan még nem könyvtár, de törzsnek elég. Maguk a szakemberek tekintélyes duplikátumokkal rendelkeznek, melyeket a neines célra készéggel felajánlanának.

De nem akarom az első könyvgyűjtés módjait részletezni, csupán általánosságban jelzem. Manapság, midőn a zsidó irodalom is nagy arányokat öltött, a szaktudomány, sőt a népies irodalom művelői is rászorulnak a nyilvános könyvtárra. Az egész felekezet eminens érdeke tehát, hogy ily intézmény létesüljön. Erről sem akarok bővebben szólni, de általánosságban utalhatok arra, hogy a szóban forgó intézmény oly célokat van hivatva szolgálni, melyeket az Izraelita Közalap, kulturérdekeink hű előmozdítója, az Izraelita Magyar Irodalmi Társulat rendeltetésénél fogva és a pesti izraelita hitközség kétségtelenül hathatósan fognak támogatni. A pesti hitközséget utolsó helyen említettem, mert erről a tárgyalt ügygyel kapcsolatban még külön kell néhány szót mondani.

Korunkban minden téren a „népre“ támaszkodnak. A műveltség szélességben még inkább nőtt, mint mélységben. A kulturnemzetek kebelében az utolsó évtizedben a „nép“ számára a nagyobb városok, részint saját erejükből, részint az állam és mecénások támogatásával közkönyvtárakat és olvasó termeket alapítottak. A népet művelni kell és egyuttal a haszontalan időtöltésről leszoktatni. Az elmét és a szívet egyszerre művelik. Ez a törekvés a német birodalomban oly arányokat öltött, hogy nemcsak külön irodalmat produkált az ily könyvtárak céljairól és berendezéséről, hanem külön időszaki organumot is alkotott. Még vándorkönyvtárak is létesültek, melyek egyre nagyobb körre terjeszkednek ki. Hazánkban is élnek már ilyen törekvések. A szellemi táplálékra szüksége van a népnek és ezt ki kell elégíteni. Felekezetünk, mint „nagy“ kisebbség, a szellem fegyvereire leginkább szorul, hogy a mindenünnen szorongatott zsidó öntudatát erősítse. És csakugyan azt látjuk, hogy Berlinben már évekkel ezelőtt életbe hívtak egy „Jüdische Lesehalle“-t. Hogy erre milyen szükség volt, mutatja a rendkívüli méretű látogatottság. A berlini hitközség ezen intézménytől függetlenül külön zsidó szakkönyvtárt alapított, melyre néhány év alatt kerek összegben 100,000 márkát költött. Többet nem költhetett, mert nem volt több „áru“; a vezető bizottságnak a költségvetésre nézve szabad kezet engedett. Jól tudom, hogy a mi viszonyainkhoz a mértéket nem Berlinből kell hozatni, de azért mégis elsőrendű érdek, hogy az a 200,000 zsidó, — a magyar zsidóságnak negyed-része, — a ki a főváros és közvetlen környékén él, zsidó olvasmányokhoz ingyen és kényelmesen jusson. A hol a hatalmas felekezetek állig fölfegyverkeztek, megtehetünk mi saját hűveinkért annyit, hogy zsidó érdeklődését kielégíthesse és ily uton zsidó önérzetét megtartsa, sőt fokozza.

Más a szakkönyvtár, más a népkönyvtár, de szűkes viszonyaink közt a kettő összekapcsolható. A pesti hitközség mindkét irányban érdekelve lévén, a multakból vonható következtetés szerint ezt a nemes ügyet is pártfogásába veszi majd. Ép most olvasom, hogy *James Simon*, a német „Hilfsverein“ elnöke, 3000 márkányi külön adományt ajánlott fel oly célból, hogy Keleten a zsidó ifjuság kellő olvasmányokkal láttassék el. Akadhat idővel hazai mecénás is, ki zsidó szak- és népkönyvtárt, röviden: a közkönyvtárt párt-

fogásába veszi. A zsidóság a tudást és műveltséget mindenha nagyra becsülte — a „tanulás“ magában véve „micvo“, a „tillemmondás“ pedig jámbor cselekedet, — nem maradhat el tehát a jelen korban sem. Kellő propaganda mellett a siker sem maradhat el. Ily intézmény az ujkorhoz méltó szellemi chevra kadisa volna.

Az elmondottak alapján azt indítványozom, hogy a legközelebbi rabbi-gyűlés alakítson egy könyvtári bizottságot, a mely teljes felhatalmazást kapjon az ügygyel összefüggő összes teendőkre nézve. Célszerű volna, ha ezt a talán távoleső időpontot be nem várva, a tisztikar azonnal kezébe venné az ügyet. A részletes terv később is ki volna dolgozható.

* * *

Cikkem címében első helyre a „rabbik tudományos működését“ tettem, mert ez a fontosabb feladat és a végcél, de ennek teljesítése, illetve elérése a szükséges előfeltétel, a könyvtár nélkül kellő mértékben nem eszközölhető. Már bevezetőleg érintettem, hogy a tudományos feladat az általános világi kultúra közepette a zsidó felekezeti élet körében kibővült. Ezt mindnyájan tudjuk és tudjuk azt is, hogy a tudás e szűkebb területén is lejárt a polyhistorok kora. Már az általános tájékozottság óriási erőfeszítésbe kerül. De „az Isten a gyógyszert a betegség előtt teremti meg“, a mi bajunknak is megvan az orvosszere : az egyesült erővel való munka. A munkamegosztást, a mely minden téren bevált és a többi tudományágakban rég meghonosodott, a hazai zsidó irodalomra is alkalmazni kell. Ma az a helyzet, hogy ki-ki hajlam vagy ötlet szerint valamely témába kap, tekintet nélkül a tudomány szükségleteire és dolgozótársaira. Akárhányszor vannak, kik képesség és hajlam mellett ötlet nélkül is szükölködnek, úgy, hogy tehetségük parlagon hever. A zsidó irodalomnak pedig oly kevés a munkása, hogy a létező összes munkaerőkre rászorul. A rabbira e tekintetben is több feladat hárul, mint más felekezetek papjaira : felekezetünknek nincsenek elegendő számban szaktudósai, magántudósa pedig csak gyéren akad. Az ORE összejövetelein közös megbeszélés által ez irányban egyes tagjaira felvilágosítólag és buzdítólag hathatna. A legfontosabb talán az lenne, ha ily tanácskozások alapján a szükséges munka egyesek közt elosztatnék. Ily módon mindenki szükes szabad idejét következetesen meghatározott célra szánná és a közös cél felé törekvő tudatos dolgozás megtermi gyümölcsét. A kölcsönös támogatás is könnyebb, ha mindenki tudja, hogy társa milyen irányban érdeklődik különösen. A halákhai kérdések mellett vannak tudományos kérdések is, melyek megoldásra várnak, sőt megoldást követelnek. Nem áll az, hogy a tudománynak csupán akadémiai jelentősége van, nagyon is gyakorlati értékű. Persze csak akkor, ha munkásai nyílt szemmel nézik az élet jelenségeit és széles látókörrrel bírnak. De talán fölösleges is volt ebben az organumban a tudományos munka megosztásának szükségességére és a tudomány gyakorlati jelentőségére figyelmeztetni. Nem is fejtegeteni tovább, csupán a konkluziót öntöm még indítvány-formába :

„Alakítsa az ORE a könyvtári bizottsággal kapcsolatban tudományos bizottságot“. Minthogy a két feladat egymással elválhatatlan kapcsolatban van, ne két, hanem csupán egy bizottság alakíttassék: „tudományos és könyvtári bizottság“. A munka, mint már fent említettem, azonnal megkezdhető. Egyelőre nem kell hozzá sok pénz.

Budapest.

Dr. Blau Lajos.

Az előadás művészete.

Abban a nagyméretű keretben, melyet a tisztelt szerkesztő ép annyi szakértelemről, mint ügyszeretetről tanuskodó programcikkekben a Havi Közlöny számára kitűzött, úgy gondolom, helyet foglalhat a címben jelzett tárgy is.

Talán a jelen cikk az első, a mely erről a kérdéstről zsidó lapban napvilágot lát. Nem a cikknek tudom ezt be érdemül, hanem irodalmunk szegénységének rovom fel hiányául. A keresztények sokkalta kedvezőbb helyzetben vannak: nekik egy egész idevágó irodalom áll rendelkezésükre. Csak egy újabb rövid, de jól használható vezérfonalat említek és ajánlok kartársainknak, a mennyiben nem ismernék, figyelmébe: *A. Hahn* (evangélikus), *Die Kunst des kirchlichen Vortrags*. Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht, 1901.

Irodalmunk jelzett hiányossága miben leli vajjon magyarázatát? Talán mivel még csak épen száz esztendeje az idén, hogy Dessauban Josef Wolf az első, maga készítette zsidó prédikációt mondotta irodalmi német nyelven, a magyar nyelvű pedig még ennél is rövidebb multra tekinthet csak vissza (1845)? De ebből inkább az következne, hogy a jelenben fokozott tevékenység legyen észlelhető a zsidó prédikáció elméletének minden terén. E helyett azt találjuk, hogy elméleti homiletikánk irodalma kimerül *Maybaum* *Jüdische Homiletik* és *Philippson* *Die Rhetorik und jüdische Homiletik* című ismert műveiben (mindkettő 1890), valamint *Wohlgemuth*, *Beiträge zu einer jüdischen Homiletik* c. programmértekezésében (a berlini rabbiszeminárium 1903/4. évi értesítőjében). Ezenfelül készülöben van egy új homiletika *Levin*-től. Hogy van-e efféle könyv más, mint német nyelven, nem tudom.

Az említett művek mindegyike foglalkozik az előadás módjával néhány lapon, a legbehatóbban talán épen az orthodox *Wohlgemuth* (32—42. l.), a ki tehát nem tekinti a dolgot chukas ha-gójnak, a mely tilalmas volna mipné sachac vegaavo.

Mindez azonban a kérdés jelentőségéhez mérten igen kevés. És ezzel a kevéssel szemben nem halljuk-e gyakran az előadás és általában a forma fontosságának lekicsinylését? Mintha arról volna szó, hogy a tartalom rovására vessünk ügyet a külsőségekre! Bizonyára nem így érti *Maimuni* sem, mikor a gondos készülést ily szavakkal ajánlja (Kobez II, 12c): „Ne beszéljen az ember nyilvánosan s ne prédikáljon, míg mondani valóját egy-két-, három-, sőt négyszer is el nem ismételte s jól be nem véste; csak azután beszéljen.“

Különben sem idegen a zsidóságtól a művészetre való törekvés az előadásban. Legalább a *chazzán* tekintetében nagyon kívánatosnak van odaállítva pl. kaul nóim veóriv és más külsőség is. S a mi az előimádkozónál oly fontosnak tetszik, hogy érette még könyörögnie is érdemcs és szükséges, a rabbinak ugyanarra törekednie felesleges, vagy éppen tilos is volna?

Avagy a mi szónokaink tökéletes művészi beszélő készséggel születnek-e a világra, vagy kerülnek ki az iskolából? Igaz bár, az előadó képesség legjobb iskolája a gyakorlat: De mi legyen addig, a míg hosszas gyakorlatra — mert erre van szükség — szert teszünk? Mert ha csak a maga kárán okulhatna, hagyján volna. Azt nem tagadhatja senki, hogy a rosszul előadott beszéd káron vezett fáradság a pap részéről és süket fülekre talál a gyülekezetnél. A mi közönségünkben, a mely tulnyomóan nagyrészt városi közönség, ha lassan is, de mindinkább ébredez a művészi izlés, a melyet növelni igyekszik az áliam és a társadalom a nyilvánosság minden körében és alkalmával. A finomult izlésű közönség akaratlanul is huzódozik annak befogadásától, a mi kialakuló művészi érzékének ellene mond. Hát felálljon-e a szószékre ugy a pap, hogy sérti egyben-másban a műveit izlést, ő, a kinek elől kell járnia a minden nemesnek és művészi szépnek is a megbecsülésében?

Vannak, igaz — de milyen ritkán! — ugynevezett született szónokok, a kiknek semmit sem kell tanulniok az előadás művészetéből. S tudom én is, hogy a fődolog mégis csak mondani valónk tárgya s nem módja, a beszéd maga s nem előadása, a szónok belső egyénisége, a *pectus*, s nem szónoklatának külsőségei. Van tehát az elméleti homilétikának mindenesetre előbbre való tárgya is bőven, mint az előadás művészetének taglalása. Ám ha amaz fontosabb is, ez legfelebb kevésbé fontos, de épen nem jelentőség nélkül való. Kivételektől mindig eltekintve — még a kiváló elmének is nincs-e kárára a rut külső, a délceg termetnek a gyenge szabásu ruha? Jó társaságban nem illik lomposan öltözve megjelenni — s Isten házában hanyag, művészietlen, parlagi előadásban hangozzék el beszédünk? — Azt lehetne mondani: a rossz beszédnek nem használ a jó előadó sem. Pedig nem áll. Talán mindenkivel megesezt egyszer-másszor, hogy beszéde nem ütötte meg a mértéket, de senki sem nyerte még el a siker áldását, ha Jákob hangján adta elő beszédét, a melyet Ézsaunak kezeivel készített?

De érzem, hogy korsóval hordok vizet a tengerbe. Senki sincs közöttünk, a ki ne tartaná szükségesnek gondot fordítani az előadásra — elvben. De megcselekszi-e mindenki valóban? S itt egy vallomással tartozom, magyarázatául annak, hogy csalódásnak tettem ki cikkem olvasóit. A címről ítélve, joggal várhatta mindenki, hogy magához a föltett kérdéshez fogok szólni, hogy a prédikáció művészi előadása módját fogom magyarázni. Ámde szégyenkezve vallom be — s ezzel kívánok a nyilvánosság előtt vezekelni — hogy a kitűzött feladat megoldására nincs képességem, mert az előadás művészetével eddigelé nem törődtem s így mostani meggyőződésem szerint kö-

telességet mulasztottam, a minék ép oly természetesen, mint érdem szerint kárát is vallottam.

Ettől a kárvallástól szeretném megóvni főleg ifjabb kartársainkat. Azért vetettem föl a kérdést, hogy vele kapcsolatban felkérjem elismert kitűnő szónokainkat, a kik vele foglalkoztak, hogy érdemileg szóljanak hozzá. Ok-talan volna az, a ki nem akarna okulni, ha már nem a maga kárán, legalább a mások tapasztalataiból. Elméletből és gyakorlatból leszűrt ilyen tanulságok közlését kérem én.

Kolozsvár.

Dr. Eisler Mátyás.

Krónika.

Magyarország.

Az Országos Rabbiképző-intézet harmincegyedik értesítője gazdag tartalommal jelent meg. Beszámol az 1907—1908. iskolaévről, annak legfontosabb eseményeiről, vívmányairól és veszteségeiről, hű képét adja az intézet szellemi életének és bemutatja azokat az anyagi segédforrásokat, a melyek növendékeinek támogatására szolgálnak.

Bevezető soraiban megemlékszik *Bloch Mózes*, az intézet nagynevű elnökének távozásáról, „kiben csodálatos módon megvalósult a zsoltár igéje azon igazakról, kik vénségükben gyümölcsöt teremnek és üdék és zöldelők maradnak“, ki hatvanhárom éves korában, a hosszú küzdelem után végre életbe hívott országos rabbiképző-intézetben átvette a talmudi tudományok tanszékét, ki e tanszék feladatait odaadó buzgalommal, páratlan gazdagságu tudásával és szellemének ki nem apadó erejével teljesítette, ki irodalmi működésével ugy intézetünk értesítőiben, mint nagyszabásu főmunkájában dicsőséget szerzett főiskolánknak“ és a rabbikar minden tagjának, de különösen a hálás tanítványok szívében élénken visszhangzó azzal a meleg óhajjal bucsuzik a Gondviselés kegyétől övezett kilencvenhárom éves mestertől, hogy „még számos boldog esztendőn át maradhasson jóakaró tanuja azon intézet virulásának, melynek első három évtizedéhez mindenkoron hozzá lesz kapcsolva érdemeinek emléke“.

Bloch Mózes nyugalomba vonulásával az elnöki tisztség a tanári testület elhatározásából *Dr. Bacher Vilmosra*, a jelenkor zsidó tudományának világszerte elismert legnagyobb tekintélyére szállt. Büszkeséggel veszünk továbbá tudomást arról, hogy theologiai főiskolánkat *Dr. Goldziher Ignác* dicsíti és örömmel értesülünk arról, hogy a két nagyfontosságú tárgyat kitűnően képviselő *Dr. Blau Lajos* mellett kiváló új erők: *Dr. Guttmann Mihály* és *Dr. Hevesi Simon* megkezdték működésüket. Nincs a föld kerekiségén rabbi-szeminárium, mely hasonló tanári karral dicsekedhetnék. Igazán a felekezet legmelegebb érdeklődésére, leghathatósább támogatására tarthat igényt oly intézet, a melynek a testvér-iskolák — a nálánál idősebbek is — készségesen nyújtják a pálmát.

De súlyos veszteség is érte az intézetet. *Bein Károly*, az országos nevű matematikus, a Rabbiképzővel kapcsolatos gymnasiumban a számtan és természettan jeles tanára 1907. okt. 18-án elhunyt. Szépen mondja róla a tanári kar elnöke mélyen megindító gyászbeszédében: „Benne a szeretet és hűség találkoztak és a megbízhatóság és jóság bizalmat gerjesztő és sziveket megnyerő tulajdonságait fejlesztették.” Itt is feljegyzendőnek találjuk a nemeslelkű férfiú egyik jellemző vonását, a melyről a bucsuztató a következő szavakkal emlékszik meg; „Szívében hű és benső vallásos érzés honolt, a melyet néhány éven át — a mit talán kevesen tudnak — házában belül egy nálunk szokatlan alakban érvényesített, midőn szombaton és ünnepnapon házi istentiszteletet tartott családjával egyetemben.”

Az intézet felső tanfolyamát 20 hallgató, az alsót pedig öt osztályban (I: 14, II.: 20, III.: 15, IV.: 14 és V.: 10) 73 tanuló látogatta. Rabbiképesítő vizsgálatot Dr. Bände Zoltán végzett hallgató, jelenleg csongrádi rabbi tett. Az érettségi vizsgálatot, mely a gymnasiumi tárgyakat megelőző theologiai részben is írásbelire és szóbelire oszlik, az ötödik osztály valamennyi növendéke sikeresen állotta meg.

A felső tanfolyamban a következő előadásokat tartották:

1. *Bevezetés a szentírásba* (speciális rész). I. félévben 2 óra hetenként. Tanár: *Bacher*.
2. *Szentírásmagyarázat*: Jób könyve 2 óra hetenként. *Ugyanaz*.
3. *Exegétikus irodalom*: Ábrahám Ibn Ezra és Nachmáni Mózes kommentárja Mózes I. könyvéhez. 1 óra hetenként. *Ugyanaz*.
4. *Talmud, statarie*: Gittin, 77—90. Az egész traktátus fontosabb pontjainak ismétlése. 5 óra hetenként. Tanár: *Blau*.
5. *Talmud cursorie*: Chullin (folytatás). 89—109. 3 óra hetenként. *Ugyanaz*.
6. *Bevezetés a talmudba*. 1 óra hetenként. *Ugyanaz*.
7. *Sulchán Árukh*: Jóre Deá, 29—49. 3 óra hetenként. Tanár: *Guttmann*.
8. *Responsumok*: Szemelvények a Tesubóth Hageónim-ból. 1 óra hetenként. *Ugyanaz*.
9. *Héber gyakorlatok*. 2 csoportban. 2 óra hetenként. Tanár: *Bacher*.
10. *Midrás*: Berésith Rabbá. 1 óra hetenként. *Ugyanaz*.
11. *Zsidók története*: 1498—1848. 2 óra hetenként. Tanár: *Blau*.
12. *Történelmi gyakorlatok*: Konforte Dávid Kóré Hadórotha, a Szippur Dávid Hareúbeni, Jáván Meculla és az ujkor más történelmi kutforrásainak olvasása és magyarázása. 1 óra hetenként. *Ugyanaz*.
13. *Vallásbölcshészet*: 1. Tájékozás az általános vallástudomány körében. I. rész. A vallástudomány feladata és története. — A vallás fogalma és definiója; keletkezése; fejlődése és ennek tényezői. — A vallások felosztása. Tanár: *Goldziher*.
14. II. Zsidó vallásphilosophiai irodalom: Maimúni kosmologiája, Móreh II. könyve 1—8.; 13—25. fejezeteinek magyarázása a héber fordítás alapján az arab eredeti tekintetbe vételével. 2 óra hetenként. *Ugyanaz*.

15. *Homiletikai gyakorlatok*. 1 óra hetenként. Tanár: *Hevesi*.

Az alsó tanfolyam theológiai oktatásának átnézete.

1. *Szentírás*: A) Mózes I. k. 1—44. fej.-ig. 2 óra hetenként. Tanár: *Blau*.

B) Mózes V. k. 1—32. 2 óra hetenként. *Ugyanaz*.

2. *Szentírás*: A) Salamon példabeszédei 1—22. 2 óra hetenként. A Zsoltárok könyve 59—84. 1 óra hetenként. Tanár: *Guttmann*.

B) A 12 kis próféta. 2 óra hetenként. A királyok könyve 1 óra hetenként. Tanár: *Bacher*.

3. *Talmud, statarie*: Béca 30—40. Makkoth 1—5. 5 óra hetenként. Tanár: *Guttmann*.

4. *Talmud, cursorie*: Abóda Zára, 2—40. 3 óra hetenként. *Ugyanaz*.

5. *Héber nyelvtan*: Alaktan. 1 óra hetenként. Tanár: *Blau*.

6. *Aram nyelvtan*: a B) csoportban. 1 óra hetenként. *Ugyanaz*.

7. *Zsidók története*: A VI. századtól a XIII.-ig. 1 óra hetenként. Tanár: *Bacher*.

A bibliatanításban az alsó tanfolyam tanulói 2 csoportban A) és B) vettek részt. Az A) csoporthoz tartozik az I. és II. oszt., a B) csoporthoz a III., IV. és V. osztály. A zsidók történetét a II.—V. osztályok együtt hallgatják. A talmudra nézve megjegyzendő, hogy a mely tanulóknak e téren haladottabb ismereteik voltak, a felső tanfolyam talmudelőadásában vettek részt.

A díjat nyert pályakérdések tárgya volt: 1. A magyarországi héber nyomtatványok 1867-ig. Bibliografiai összeállítás és kulturtörténeti méltatás. 2. A Mózes II. könyvéhez való két Mekhilta összehasonlítása mint adalék a tannaitikus Midrás történetéhez.

A pesti hitközség több felső tanfolyambeli hallgatót nép- és középiskolákban való hittanítással bizott meg. Egyes hallgatókat a pesti és több más hitközség felkérésére templomi és alkalmi hitszónoklatok tartására küldött ki a tanári kar, a melynek alkalma volt a lefolyt tanévben is a vallás- és közoktatásügyi miniszteriumtól hozzá intézett fontos hitfelekezeti kérdésekkel foglalkozni. Az intézet templomában a felső tanfolyam magasabb évfolyambeli hallgatói prédikáltak. A felső tanfolyam theológiai egylete 12, az alsó tanfolyam önképző- és segélyző egylete 16 gyűlést tartott.

Az „Écz Chájim“ segélyzőegylet bevételei voltak:

Tagsági díjak	3029.50 K.
Templomi adakozások	1013.36
Szelvények és kamatok	6997.93
Rendkívüli adakozások	1440.—
Hagyaték	1045.—
Alapítványok	350.—
Kisorsolt értékpapirokért	15016.06

Összesen 28891.85 K.

A növendékek havi segélyezésére, ellátásra és ruházatra szolgált az egylet pénztárából 12.584 K, a vallás- és közoktatásügyi miniszteriumtól enge-

délyezett 2000, az izr. Közalap bizottságától megszavazott 1500, a pesti Chevra Kadisa előjáróságától engedélyezett 800, a Hatvany-Deutsch Józseftől adományozott 2000 K és 624 K rendkívüli adomány, összesen tehát 19513 K. A pesti hitközség 4 ösztöndíjat (összesen 1000 K) és 40 K alapítványi kamatot, az izr. orsz. ösztöndíj-egylet 10 ösztöndíjat (összesen 1500 K) szavazott meg az intézet hallgatóinak, illetve tanulójának. — Az Écz Chájim egylet vagyona összesen 170,174·01 K.

Az értesítőt az ajándékozott és vásárolt könyvek lajstroma zárja és megelőzi Dr. Bacher Vilmos nagyjelentőségű művének: „Két zsidó-perzsa költő, Sáhín és Imráni“ második fele. A bámulatos tevékenységű szerző, a ki fejlődési bőkezűséggel gazdagítja szakadatlanul a zsidó tudományt, ezzel a remek alkotásával ismét oly téren jelenik meg, a meiyen nem csak első, hanem egyetlen is.

*

A III. községkerület képviselő testületének október 25-én Trencsénben tartott közgyűlésén a kerületi elnökök emlékirata méltatás tárgya volt. A gyűlés lelkes hangulatban üdvözölte a memorandumot, a melynek tartalmával szolidaritást vallott.

Németország.

Dr. Leimdörfer Dávid rabbi, hazánkfia, a hamburgi templom ünnepelt hitszónoka, egy költői szépségekben gazdag, minden tekintetben avatott kézre valló oratoriumban *Mózes* életének kimagasló mozzanatait dolgozta fel.

A fenséges költemény, mely vallásunk legmagasabb eszméit poétai nyelven és művészeti keretben mutatja be, eredetileg az „Ost und West“ című folyóiratban (1908.) jelent meg. A kitűnő szerző, a ki megható hűséggel csüng szülőföldjén és Egyesületünk törekvései iránt is meleg érdeklődést tanusít, hozzánk intézett levele értelmében szívesen megadja a megzenésítésre és magyar fordításra az engedélyt. Felhívjuk a műfordítók és zeneköltők figyelmét az oratoriumra és szívesen szolgálunk a szükséges információkkal azoknak, a kik a megzenésítésre vagy fordításra vállalkoznak.

*

Szeptember 3-án zárult egy évszázad *Sachs Mihály* születése óta, a ki a múlt század vezérszellemeinek sorában előkelő helyet foglalt el és mély nyomokat hagyott a német zsidó renaissance történetében. A zsidó *egyházi szónoklat* egyik legnagyobb mestere volt, a ki a művészi tökély magas fokán álló beszédeivel, a melyekből halála után Rosin Dávid egy a zsinagógai év összes szombatjaira és ünnepeire szóló gyűjteményt adott ki, termékenyítő hatást gyakorolt első helyen a berlini zsidóság vallásos életére, de azon túl is ékesszólásának varázsával számos lelkes hívét nyerte meg a vallás ügyének. A konzervatív irányt képviselte, de azért az orthodoxia körében heves ellenfelei akadtak, a kik nem mindig nemes fegyverrel küzdöttek ellene. Hitközségének egyes reformtörekvései nem találtak helyesléssel és arra

készítették, hogy rabbi hivataláról lemondjon és a magánéletbe vonulva csak tanulmányainak éljen. 1868. január 31-én halt meg Berlinben.

Szónoki műveiben is nyilvánuló költői tehetségének becses gyümölcsei több kiadásban megjelent imakönyv- és machzor-fordítása, valamint széles körben elterjedt kedves könyve: „Stimmen vom Jordan und Euphrat: ein Buch für's Haus.“

A spanyol zsidók vallásos költészetét tárgyaló műve: *Religiöse Poesie der Juden in Spanien* a múlt század zsidó irodalmának legbecsesebb termékei közé tartozik. A talmud- és midrás-irodalomban mutatkozó görög-római hatásokat „*Beiträge zur Sprach- und Alterthumsforschung*“ című könyve méltatja, a Zunz-féle biblia számára a szentírás számos könyvét fordította. Zsoltárfordítása és magyarázata külön is megjelent. Ezekhez a művekhez kisebb dolgozatok csatlakoznak.

*

A *sziléziai és poseni izrael. tanítók egyesületétől* tanítók számára rendezett negyedik *vallástudományi szünidei tanfolyam* számos érdeklődőnek és ezek között külföldieknek és nőknek részvételével Breslauban tartatott.

A heti 15 órára terjedő felolvasások tárgya volt:

Dr. Lewy: Mechiltha (2-szer hetenként). Pillantás a liturgia történetébe (2-szer hetenként).

Dr. Brann: A német zsidók története a 15. és 16. században (6 felolvasás). Pentateuchus-magyarázat (6 felolvasás). A biblia utáni történet tanításának methodikája és didaktikája (próbaleckékkel 3 felolvasás).

Dr. Horovitz: A zsidó vallásbölcsesek etikája (6 felolvasás). Homilétika gyakorlatokkal (3 felolvasás).

Dr. Zuckerman: Gyászszokásokról (6 felolvasás).

Dr. Deutsch: A középkor apologétikája (3 felolvasás).

Ezekhez próbatanítások és a hallgatók előadásai csatlakoztak. A *kántori gyakorlatokat* Cerini bresloui főkántor vezette.

A teljesen díjtalan felolvasások és előadásokhoz a szabad délutánokban mindenféle szórakozás kapcsolódott. Egy e végből kiküldött bizottság gondoskodott arról, hogy a résztvevők Breslau városának és vidékének nevezetességeivel és a zsidó hitközség intézményeivel megismerkedjenek. Egyes könyvkiadók hitoktatással foglalkozó ujdonságokat bocsátottak a tanítók rendelkezésére, a kik hálás érzelmekkel emlékeznek vissza a kitünően sikerült, emelkedett hangulatu tanfolyam minden egyes mozzanatára.

A tagsági díj (4 korona) Dr. Edelstein Bertalan egyesületi pénztárhoz (Budapest, III., Lajos-u. 9. II. em. 12 a.) küldendő, a kinél az új tagok is jelentkeznek.

Tartalom: A községkerületi elölkök emlékirata. — A rabbik tudományos működése és egy zsidó közkönyvtár. Dr. Blau Lajos. — Az előadás művészete. Dr. Eisler Mátyás — Krónika.

Nyomatott Fischel Fülöp Fia könyvnyomdájában Nagykanizsán.

Országos Rabbiképz - Zsidó Egyetem Könyvtára